

Staženo z portálu Eknihyzdarma.cz

Edgar Allan Poe

Zánik domu Usherů

Po celý kalný, ponurý podzimní den,
v němž se neozval jediný hlásek, v
němž

tísňivé mraky visely z nízké oblohy,
projížděl jsem zcela sám na koni
neobyčejně

pustou končinou země a teprve s
večerními stíny dorazil jsem na
dohled k neblahému

domu Usherů. Nevím proč – ale jak

jsem jen na dům pohlédl, zaplavil
mou duši nepřekonatelný stesk.
Říkám nepřekonatelný, neboť jej
nezmírnilo ani dojetí, to napůl
slastné, poetické dojetí, s jakým
prožíváme i nejčernější

obrazy smutku a děsu v přírodě.
Zahleděl jsem se na scenérii před
sebou – na vlastní dům

a prosté rysy krajiny kolem, na holé
zdi, na prázdná, očím podobná

okna, na pár trsů bujné ostřice, na
několik bílých kmenů zetlelých

stromů —

hleděl jsem na to všechno s takovou
sklíčeností v duši, jakou nemohu
přirovnat k

žádnému pozemskému zážitku; snad
jen k rozčarování požívače opia, k
tomu krutému skoku do

všedního dne, kdy rouška snu ohavně
padne. Na srdce mi dolehl mrazivý

chlad, skleslost, ošklivost —
myšlenky prostoupila neskonalá
pustota a ničím na světě

nedokázal jsem vykřesat z fantazie
špetku vznešenosti. Co to jen je,
uvažoval jsem, co mne tak podlomilo
při pohledu na dům Usherů? To byla
záhada, kterou jsem nedovedl
rozluštit; a nemohl jsem ani zaplašit
šeré přeludy, které

na mne v zamyšlení dotíraly. Musel
jsem z nouze přijmout neuspokojivý
závěr, že určitá

seskupení i prostých přírodních jevů
mají nepochybně moc takto na nás
působit, avšak rozbor té moci je
přece jen nad náš rozum. Pak jsem si

řekl, že snad stačí pozměnit
uspořádání scény či jen některých
drobností v celkovém seskupení – a
truchlivý dojem se zmírní anebo
docela pomine. S

touto myšlenkou jsem zabočil k
sráznému břehu černého ponurého
močálu, jehož lesklá hladina
přiléhala až k obydlí, avšak s děsem
ještě otřesnějším než prve hleděl
jsem dolů, na obrácený, zrcadlový
obraz šedé ostřice, přízračných
kmenů, prázdných očí oken.

A přece jsem byl odhodlán pobýt v

tomto truchlivém domě několik
týdnů. Jeho majitel

Roderick Usher býval jedním z
druhů mých dětských dní, ale od
našeho posledního setkání

uběhlo už mnoho roků. Nedávno
jsem však na vzdáleném venkově

dostal od něho dopis – dopis, na
který pro jeho vášnivý, naléhavý tón
nebylo možno

odpovědět jinak než osobní
návštěvou. Již rukopis prozrazoval
nervové

rozrušení. Pisatel hovořil o vážné
tělesné chorobě – o duševní poruše,
která ho prý sužuje

– o vroucím přání spatřit mne, svého
nejlepšího, ba jediného osobního
přítele – v naději, že mu má milá
společnost přinese v nemoci úlevu. A
právě pro způsob, jakým mi to
všechno sděloval, s jakou niternou
naléhavostí mne o to žádal, nemohl
jsem váhat a bez odkladu jsem
uposlechl této

– vím dobře –

prapodivné výzvy.

Třebaže jsme jako hoši bývali
důvěrnými kamarády, věděl jsem
toho o svém příteli

vskutku málo. Býval vždy přehnaně
uzavřený. Byl jsem si však vědom,
že jeho starobylý rod slul od
nepaměti vzácnou citlivostí, která se
už věky projevovala v četných
jemných uměleckých

dílech; v době nedávné pak o ní
svědčí časté skutky štědré, a přece
nevtíravé dobročinnosti a také

náruživý zájem o hudbu, totiž

spíše o její složité formy než o její
obecně přijatou a srozumitelnou
krásu. Dověděl jsem

se také velmi pozoruhodnou věc, že
kmen rodiny Usherů, odpradáвна
nesmírně vážený, nevydal

ze sebe nikdy sebemenší trvalou
poboční větev, jinými slovy, že celá
rodina pochází, a kromě nepatrných
a velmi dočasných vyjímek
pocházela, z jediné přímé linie. Když
jsem pak přemítal o tom, jak

dokonale se vlastnosti panství
shodují s vlastnostmi rodu, o tom,
jak se obojí během dlouhých staletí
patrně navzájem ovlivňovalo,
usoudil jsem, že snad právě tento
nedostatek – ta chybějící poboční
větev –, a tedy i neúchylné přenášení
dědictví

i jména z otce na syna, nakonec obě
složky ztotožnily, takže dědičný titul
splynul s

podivným, dvojvýznamným
pojmenováním „Dům Usherů“. A
tento pojem zahrnoval v myslích

venkovských lidí, kteří ho užívali,
zřejmě rodinu i rodinné
sídlo.

Jak jsem již řekl, měl můj poněkud
dětinský pokus – totiž že jsem
pohleděl dolů

na hladinu močálu – jediný účinek:
zesílil první úděsný dojem. Není
pochyby o tom, že

čím silněji jsem si uvědomoval, jak
mne zachvacuje strach – byl to
pověrečný strach, proč to nepřiznat?
–, tím rychleji sám strach rostl.

Dávno jsem věděl, že všechny pocity vyvolané hrůzou podléhají tomuto paradoxnímu zákonu; a snad tedy jen proto, když jsem zas odvrátil oči od

obrazu ve vodě a upřel je přímo na dům, vyvstala mi v mysli zvláštní představa – představa

opravdu tak absurdní, že ji uvádím, jen abych ukázal strhující moc těchto tísnivých prožitků.

Vydráždil jsem do té míry svou obrazotvornost, že jsem opravdu uvěřil, že celou budovu i vše kolem

ní obestírá ovzduší, které je vlastní
jen sídlu a nejbližšímu okolí –
ovzduší, které se v ničem nepodobá
povětrí nad námi, ale vyvěrá ze
ztrouchnivělých stromů, šedých zdí,
zamlklého močálu –

otravné, mystické výpary, tíživé a
lezavé, takřka neznatelné, s
nádechem barvy olova.

Setřásl jsem z mysli to, co nemohlo
být ničím jiným než snem, a začal
jsem zevrubně

zkoumat skutečný vzhled budovy.

Nejnápadnější se mi na ní zdála její
nesmírná staroba. Věky ji notně
znetvořily. Celý zevnějšek pokrývala
drobounká

plíseň, jejíž tkanivo splývalo v jemné
spleti z okapů. A přece nedělal celek
dojem

nějakého mimořádného rozpadu.
Nikde jsem neviděl pobořené zdivo,
třebaže části dosud zcela

zachovalé ostře kontrastovaly s
jednotlivými kameny, které se již

drolily. V mnohém mi to

připomínalo klamnou soudržnost
starého řezbářského díla, jež léta a
léta trouchniví v opuštěném sklepe,
nerušeno sebemenším závanem
čerstvého vzduchu. Přes tyto
povrchové známky sešlosti

neprozrazovala stavba žádnou
znatelnější nepevnost. Snad oko
pátravého pozorovatele by

odhalilo takřka neviditelnou trhlinu,
která se klikatě táhla seshora dolů a
ztrácela se posléze v kalné vodě

močálu.

Když jsem si všechno prohlédl,
přejel jsem po krátké hrázi k domu.
Sluha mi odebral

koně a já jsem vstoupil pod gotickou
klenbu dvorany. Odtud mne
komorník neslyšným krokem

mlčky odváděl spleť temných
chodeb k pracovně svého pána.
Nedovedu si to vysvětlit, ale

mnohé věci, které jsem cestou
zahlédl, prohloubily temné pocity, o
kterých jsem se zmínil.

Předměty kolem mne, ať to byly
řezby na stropech, chmurné čalouny
na stěnách, ebenová čern

podlahy nebo fantazmagorické

heraldické trofeje, které se při
každém kroku rozřinčely, byly sice
věci, na jaké jsem byl

od dětství zvyklý – a rád jsem si
přiznával, jak je mi to všechno běžné
–, přece však jsem užasl nad
neobvyklostí představ, které tyto
obyčejné

zjevy podnítily. Na jednom schodišti
jsem se setkal s rodinným lékařem.
Měl jsem dojem,

že mu z tváře číší jednak
pot'ouchlost, jednak rozpaky.
Poplašeně mne pozdravil a šel dál.
Tu komorník rozevřel dveře a uvedl
mne k pánovi. Pokoj, do kterého
jsem vstoupil, byl velmi

prostorný a vysoký. Okna tu byla
dlouhá, úzká, lomená a tak vysoko
nad černou dubovou

podlahou, že byla z místnosti

naprosto nepřístupná. Mřížovím sem pronikaly chabé záblesky

karmínových červánků, které zřetelněji ozařovaly jen nápadnější předměty nablízku; marně jsem se však namáhal dohlédnout do odlehlejších koutů komnaty či do výklenků klenutého,

prolamovaného stropu. Po stěnách visely tmavé drapérie. Celkové zařízení bylo bohaté, ale

nepohodlné, zastaralé a zchátralé. Povalovalo se tu mnoho knih a

hudebních nástrojů, ty však obraz
nikterak neoživovaly. Cítil jsem, že
dýchám ovzduší smutku. Úděsný,
niterný a

nezaplašitelný stesk snášel se všude
a vše prostupoval.

Jakmile jsem vstoupil, zvedl se
Usher z pohovky, na které ležel
natažený, a nadšeně, vřele

mne uvítal. Zprvu mě napadlo, že je
v tom až přemíra srdečnosti a jakási
chtěnost znuděného světáka, avšak
krátký pohled na jeho tvář mne

přesvědčil o jeho naprosté
upřímnosti. Usedli jsme, a když se
chvillemi zamlčel, hleděl jsem na něj
s pocitem zpola soucitu, zpola hrůzy.

Opravdu neznám člověka, který by
se v tak krátké době tak strašlivě
změnil, jako se změnil

Roderick Usher! Jen stěží jsem mohl
uvěřit, že ta lidská troska přede mnou
je totožná s druhem mých
chlapeckých let. A přece rysy jeho
tváře neztratily nic ze své

pozoruhodnosti: mrtvolně bledá plet’;

oči velké, průzračné a nesrovnatelně

trpytné; rty poněkud tenké a velmi
bledé, přitom však nádherně
vykrojené; nos jemného

židovského tvaru s neobvykle
širokým chřípím; něžně vykroužená
brada, jen málo vyčnělá,

zračící jistý nedostatek duševní
energie; vlasy měkčí a tenčí

než pavučina — tyto rysy spolu s
nepřiměřeným rozpětím lebky nad
spánky vytvářely zjev,

na který nelze jen tak zapomenout. A hle, stačilo jen trochu vyšínout základní charakter těchto rysů a výraz, který kdysi vyjadřovaly – a nastala taková změna, že jsem byl na pochybách, s kým mluvím. Nejvíce jsem se ulekl, ba zděsil nynější příšerné bledosti pleti a nezemského lesku očí.

Také

své hedvábné vlasy nechával teď růst zcela nepěstěné, a když jsem viděl, jak mu jejich

rozcuchané, tenounké praménky
spíše povlávají, než splývají kolem
tváře, nemohl jsem při vší snaze
spojit jejich rozháranost s představou
něčeho prostě

lidského.

V chování mého přítele mne
okamžitě zarazila rozpolcenost –
nedůslednost; a brzy jsem

přiznal, že pramení z matných a
marných pokusů přemoci ustavičné
chvění, jakousi nesmírnou

úzkost. Na něco podobného jsem byl

vlastně už připraven jednak jeho dopisem, jednak jsem si vybavil určité sklony patrné už v dětství, a také

jsem mnohé poznal z jeho příznačné tělesné soustavy a temperamentu. Chvilími se

choval bujaře, chvilími sklesle. Hlas mu rychle přecházel od zajímavé

nerozhodnosti (kdy v něm patrně životní síla nadobro uhasla) až k jakési rázné

stručnosti – k úsečnému, důraznému, nespěchavému a hrdelnímu tónu – k té

ztěžklé, pečlivě vážené a bezvadně artikulované duté mluvě, jakou slýcháme u

zatvrzelých pijanů či nevyléčitelných kuřáků opia ve chvílích nejsilnějšího rozrušení.

Tímto způsobem hovořil o smyslu mé návštěvy, o tom, jak toužebně si přál mne vidět a

jakou útěchu ode mne očekává. Dosti

obšírně líčil povahu své choroby.
Byla to podle jeho názoru vada
vrozená a rodová, na kterou marně
hledá lék —

pouhá nervová podrážděnost, dodal
zase vzápětí, která bezpochyby co
nevidět přejde.

Projevuje se řadou nepřirozených
pocitů. Některé z nich, když je
rozbíral, mne zaujaly i

překvapily; ale možná že mne
ovlivnily i jeho obraty a celkový
způsob vyprávění. Trpěl až

zrůdnou přecitlivělostí smyslů;
snášel pouze jídla bez jakékoli chuti;
mohl nosit šaty jen z určité látky;
vůně všech květin ho odpuzovaly;
sebeslabší světlo mu trýznilo oči; a
ze zvuků mu

nenaháněly hrůzu jen zvuky
některých stranných nástrojů.

Poznal jsem, že je v područí jakéhosi
zvráceného děsu. „Já zahynu,“ říkal,
„já

jistojistě zahynu na tuhle žalostnou
slabost. To bude má smrt, ano, to a

nic jiného. Děsím

se všeho, co přijde, ale ne přímo toho, jen následků. Třesu se při pomyšlení, že se přihodí něco malicherného, nějaká hloupost, která přivolá tu nesnesitelnou úzkost. Nebezpečí se vlastně

nebojím, bojím se jen jeho neúprosného následku – hrůzy. V tomhle vyčerpaném, zuboženém

stavu cítím, že dříve či později přijde chvíle, kdy i s rozumem musím ztratit život, že jej ztratím v boji s

odporným přízrakem, kterým je –
STRACH.“

Z jeho úryvkovitých, matných
narážek jsem poznal i další podivný
rys jeho duševního

rozpoložení. Podléhal jistým
nadsmyslným představám o domě,
který

obýval a z kterého se už dlouhá léta
na krok nevzdálil – představám o
působení

sil, jejichž mystickou moc líčil příliš
mlhavě, abych se zde o ní

rozepisoval –

představám o tom, jak prý si jisté
vlastnosti již samé hmoty a tvaru
rodinného sídla, jimž

byl tak dlouho vystaven, podmanily
jeho duši, jak nakonec hmotná

podstata šedých zdí a věží i kalného
močálu, v němž se zrcadlily, ovládly
duchovní

podstatu jeho bytosti.

Přece však připouštěl, byť nerad, že
zadumčivost, která ho tak tíží, může

mít do jisté míry přirozenější a daleko zřejmější původ: je to těžká a vleklá choroba, ba blížící se již smrt jeho vroucně milované sestry – jeho jediné společnice po dlouhá léta – jeho posední a jediné příbuzné na světě. „Kdyby zemřela,“ řekl s trpkostí, na kterou nikdy nezapomenu, „zůstanu zde já, zoufalý a slabý, jako poslední potomek starého rodu Usherů.“ Za jeho řeči přešla zvolna lady Madeline (tak se totiž jmenovala) odlehlým zákoutím místnosti a zmizela, aniž mne zpozorovala. Hleděl jsem na ni s krajním úžasem,

v němž bylo i trochu hrůzy, a přece
jsem si tyto pocity vůbec

nedovedl vysvětlit. Sledoval jsem ji,
jak se vzdaluje, a všechno ve mně
strnulo. Jakmile se za ní zavřely
dveře, hledaly mé

oči bezděčně a dychtivě tvář jejího
bratra – ten však zabořil obličej do
dlaní a viděl jsem, jak mu vyzáblé
prsty ještě příšerněji zesinaly a jak
mu jimi kanou proudy horoucích slz.

Lékaři lady Madeline si s její nemocí
nevěděli již dlouho rady. Trvalá

apatie, postupné

vyčerpávání organismu, přechodné,
ale časté záchvaty částečné

kataleptické povahy – tak zněly
nezvyklé diagnózy. Až dosud
útrapám choroby statečně

vzdorovala a až dosud nezůstávala
trvale na lůžku; avšak na sklonku
večera v den mého příjezdu ji ničivá
moc hubitelky (jak mi v noci Usher
nevýslovně rozechvěn oznámil)
zlomila; i poznal jsem, že můj jediný
kratičký

pohled na ni byl patrně i pohledem
posledním – že už ji víckrát, aspoň
pokud bude

naživu, nespatřím.

V příštích dnech jsme ani já, ani
Usher její jméno nevyslovili; a po tu
dobu jsem se

všemožně snažil rozptýlit přítelovu
melancholii. Malovali jsme a četli
spolu anebo jsem očarován
poslouchal, jak vášnivě improvizuje
na svou výmluvnou kytaru. Avšak
čím důvěrněji jsme se

sbližovali, a tedy čím hlouběji jsem
mohl proniknout do tajů jeho duše, s
tím větší hořkostí jsem si
uvědomoval, jak marná

je veškerá snaha rozjasnit mysl, z
které číší temnota jako neměnná
vrozená

vlastnost a prostupuje všechny
hodnoty duchovního i fyzického
světa nekonečnou

záplavou smutku.

Nikdy mi nevymizí z paměti ty
unášející hodiny, které jsem trávil s

pánem Usherova

domu. Přece však bych se nadarmo
namáhal přesněji objasnit povahu
našich studií, jimiž jsme se zabývali
a do kterých mne zasvěcoval.

Vznětlivá, chorobná představivost
vrhala na vše infernální svit. Navždy
mi budou znít v uších jeho dlouhé
improvizované žalozpěvy. Zvláště
truchlivou

vzpomínku jsem si zachoval na
jednu podivně přetvořenou a
rozvedenou verzi divoké melodie

posledního Weberova valčíku. O
obrazech, v nichž si jeho složitá
fantazie libovala, které se každým
tahem štětce rozplývaly ve větší
mlhavost – a ta mne děsila tím víc,
čím méně jsem

chápal, proč se děším –, o těchto
malbách (ač si je dovedu jasně
vybavit) bych se marně pokoušel
sdělit víc, než co se dá

obsáhnout – a je toho pramálo –
pouze psaným slovem. Svrchovaná
prostota, nahá

linie jeho kresby člověka přitahovala
i odpuzovala. Maloval-li někdy
nějaký

smrtelník pouhé pojmy, pak to byl
Roderick Usher. Ve mně alespoň – v
tehdejším

prostředí – probouzely ty čiré
pomyslnosti, které můj přítel
melancholik vrhal na plátno,

nesnesitelný pocit posvátné hrůzy,
pocit, který mne nikdy ani trochu
neznepokojoval třeba při pohledu na
snové, rozvášněné, a přitom tak

konkrétní

přeludy malíře Fuseliho.

Mohl bych aspoň přibližně popsat
jeden z těch fantazmagorických
výtvorů, který

nebyl malován v tak přísně
abstraktním duchu. Malý obrázek
představoval vnitřek

nesmírně dlouhé, pravoúhlé krypty či
tunelu s nízkými stěnami, hladkými,
bílými, ničím

nepřerušenými, nezdobenými. Jisté

podružné detaily obrázku probouzely živou představu, že

kobka leží úžasně hluboko pod zemským povrchem. Po celé její

ohromné délce nebyl nikde vidět východ, nebylo možno rozeznat ani pochodeň či jiný

umělý světelný zdroj, a přece se tím prostorem šířila záplava oslnivých paprsků, nořících celek do strašidelného a nepřirozeného jasu. Zmínil jsem se již o chorobném stavu jeho sluchového orgánu;

pacient nesnášel žádnou hudbu kromě jistých akordů hraných na strunné nástroje. Snad právě z tohoto úzkého výběru, kterým se také omezoval při hře na kytaru, vznikl do značné míry fantastický styl jeho přednesu. Ovšem vášeň a lehkost, s jakou improvizoval, se nedá takto

vysvětlit. Jak nápěv, tak slova jeho nezkrotných skladeb (nezřídka totiž improvizoval i slovní rýmový doprovod) byly zřejmě

výsledkem oné duševní vyklidněnosti a soustředěnosti,

kterou jsem u něho pozoroval, jak
jsem již naznačil, jen v okamžicích
vrcholného uměleckého vzepětí.
Slova jedné z těchto rapsodií jsem si
snadno zapamatoval. Uchvátila mne
při jeho přednesu tak mocně asi
proto, že jsem tehdy poprvé z jejího
skrytého, mystického významu vycítil,
jak plně si Usher uvědomuje vratkou
vládu svého vznešeného rozumu.
Verše, nazvané Očarováný palác,
zněly přibližně, ne-li doslova, takto:
V nejzelenějším koutě země,
dobří andělé kde sní

zvedal kdysi bílé téměř

palác pyšný, překrásný.

V údolí, kde vládl Rozum,

tam hrad stál!

Nad sličnější stavbou cherub

nikdy křídla nerozpjal!

Vlajky žluté, zlaté, slavné

povlávaly na valech

(to vše bylo v době dávné,

v zapomenutých již dnech)

a kdejaký větrík svěží

si s nimi hrál –

polaskav zdi zdobných věží,

rozvoněný letěl dál.

V šťastné dolině té poutník

viděl oknem zářícím

k melodi ladné loutny

duchy v rytmu tančící

kolem trůnu, na němž seděl
v pompě královské,
v lesku, jenž mu přináležel,
sám panovník říše své.

Palácová brána plála

perlami a rubíny

a jí šuměla a vála,

vála po všechny ty dny

Echa, kterým bylo dané

šířit v dál

(hlasy krásy neslýchané)

vtip a moudrost, jíž slul král.

Zlí duchové v šerém šláři

přepadli však jeho říš.

(Truchleme – vždyt' ranní záři

vladař nezahlédne již!)

Sláva, jež dům oblévala

jak pestrý květ,

němou zkazkou se teď stala
dávno mrtvých let.

Kdo teď zbloudí do doliny,
spatří oknem krvavým

hrůzné, fantastické stíny

křepčit k tónům drásavým,

a jak peřej proudí bránou

smečka zběsilá;

zří ji věčně rozchechtanou —

úsměv navždy ztratila.

Vzpomínám, jak nás myšlenky této balady zavedly k úvahám, v nichž Usher projevil

názor, který uvádím ani ne tak pro jeho novost (nebot' někteří lidé smýšleli podobě), jako spíš pro tvrdošíjnost, s jakou jej Usher hájil. Tento názor zhruba tvrdil, že rostlinstvo má schopnost vnímat. Ovšem Usherova rozháraná mysl dodala myšlence poněkud smělejší podobu; podle něho

vztahovala se tato citlivost za
určitých podmínek i na říši nerostů.
Nemám slov, kterými bych vylíčil
celou šíři jeho přesvědčení ani jeho
vášnivě zaujetí pro ně. Jeho víra
ovšem souvisela (jak jsem již
napověděl) s šedými kameny sídla
Usherových předků. Domníval se, že
podmínky oné

vnímavosti jsou zde splněny
souladným seskupením těchto
kamenů, řádem jejich rozmístění i
rozmístění plísně, která je pokrývá, i
zetlelých stromů kolem – a

především dlouhým, ničím

nepřerušným trváním tohoto
seskupení

i jeho odrazu v nehybné hladině
močálu. Důkaz – důkaz této citlivosti
– je prý

přece patrný (ulekl jsem se, když to
řekl) v postupném, ale vytrvalém
zhušťování

onoho svébytného ovzduší kolem
vody i zdí. Výsledek prý mohu
rozpoznat v té

tiché, ale neodbytné a strašlivé síle, která již staletí utváří osudy jeho rodiny a která z něho udělala to, co vidím – to, co je. K těmto názorům netřeba nic dodávat a já raději pomlčím.

Naše knihy – knihy, které již léta tvořily nemalou část duchovního života nemocného –

přesně odpovídaly, jak se dalo tušit, tomuto druhu fantastiky. Ponořili jsme se do četby děl, jako jsou Ververt et Chartreuse od Gresseta; Belphegor od Machiavelliho; Nebe a

peklo od

Swedenborga; Podzemní výprava
Mikuláše Klimma od Holberga;
Chiromantika od Roberta

Fluda, Jeana D'Indaginé a De la
Chambra, Thieckova Cesta do
modrých dálek a Campanel ův

Sluneční stát. Velmi si Usher oblíbil
malé osmerkové vydání Directorium
Inquisitorum od

dominikána Eymerica de Gironna a
nad stránkami Pomponia Mely o
starých afrických satyrech a

oegipanech dovedl prosnít hodiny.

Největší potěchu mu však
poskytovala četba neobyčejně

vzácné a podivuhodné knihy v
gotickém kvartu –

katechismu jedné zapomenuté církve
– Vigiliae Mortuorum secundum
Chorum Ecclesiae

Maguntinae.

Na temné obřady z této knihy a
pravděpodobný vliv, který měly na
Ushera, musel jsem

vzpomenout, když mi jednoho večera stručně oznámil, že lady Madeline skonala a on že má v

úmyslu uložit její tělo (ještě než bude definitivně

pohřbeno) na čtrnáct dní do jedné z četných kobek v hlavním zdech budovy. Věcný

důvod, který pro své zvláštní počínání uváděl, byl takový, že jsem si jej netroufal

vyvracet. Odhodlal se prý k tomu s ohledem na neobvyklou povahu

nemoci zesnulé sestry, kvůli jistým dotěrným a příliš zvědavým dotazům jejího lékaře a také proto, že rodinná hrobka leží na odlehlém a nechráněném místě. Nechci popírat, že když jsem si vybavil podezřelou tvář osoby, kterou jsem potkal na schodech v den svého příjezdu, ani trochu se mi nechtělo stavět proti tomu, co jsem ostatně pokládal za neškodné a nikterak nepřírozené opatření. Na Usherovu žádost

pomáhal jsem mu osobně při ukládání mrtvé do její dočasné

hrobky. Rakev s tělem jsme sami dva odnesli na místo odpočinku. Krypta, do níž

jsem ji uložili (a která byla tak dlouho uzavřena, že nám v dusném ovzduší

bezmála uhasly pochodně a v přítmí jsme takřka neviděli), byla malá, vlhká, bez přístupu

světla a ležela velmi hluboko, přímo pod křídlem budovy, v němž byla má

ložnice. Za dávných feudálních dob jí zřejmě používali k nejhorším

účelům jako žaláře, v

pozdějším čase pak jako skladiště
střelného prachu nebo jiných
vznětlivých látek, neboť část podlahy
a celý vnitřek dlouhé chodby, kterou
jsme tam přišli, byly důkladně pobity
mědí.

Masívní železné dveře byly podobně
chráněny. Byly tak těžké, že při
otáčení v závěsech pronikavě
skřípaly. Když jsme své

truchlivé břímě složili v těchto

končinách hrůzy na máry, poodkryli jsme dosud nepřipevněné víko rakve a pohlédli mrtvé do tváře. Nápadná

podoba bratra a sestry poprvé teď upoutala mou pozornost a Usher, vytušiv snad mé

myšlenky, zašeptal několik slov, z nichž jsem vyrozuměl, že zesnulá a on byli dvojčata a že se vždy nevýslovně milovali. Náš pohled spočinul na mrtvé jen krátce – nemohli jsme na ni hledět bez úděsu. Nemoc, která tuto ženu sklála v rozkvětu mladých let, zanechala, jak

to u všech

chorob nepochybně kataleptické

povahy bývá, na hrudi a ve tváři
slabounký nádech zardění a na rtech
onen nevěrohodný,

utkvělý úsměv, tak hrůzný ve chvíli
smrti. Opět jsme víko přiklopili a
utáhli šrouby, zamkli železné dveře a
s námahou si pak razili cestu do
příbytků v horní části domu, z které
čišela neménšší chmura. Po několika
dnech krutého žalu objevila se v
projevech duševní poruchy mého

přítele patrná změna. Jeho obvyklé způsoby byly tytam. Zanedbával anebo zapomínal na vše, čím se až dosud zabýval. Chvatně, poplašeně a bezcílně bloudil z pokoje do pokoje. Jeho tvář, pokud to bylo možné, ještě příšerněji zesinala –

avšak třpyt jeho očí nadobro pohasl. Již jsem nezaslechl dřívější občasnou drsnost v jeho

hlase, teď bylo pro jeho mluvu příznačné jen rozechvělé tremolo, jako by se stále chvěl hrůzou.

Měl jsem chvílemi dojem, že jeho
nepřestajně

vzrušená mysl zápasí s nějakým
tíživým tajemstvím, že si dodává
odvahy vyslovit je. Pak

jsem byl opět nucen vykládat si vše
pouhými nepostižitelnými vrtochy
šílenství, neboť jsem ho vídal, jak
hodiny a hodiny vytřeštěně,
soustředěně zírá

do prázdna, jako by naslouchal
nějakému pomyslnému zvuku.
Nebylo divu, že jeho stav

mě děsil – že mě nakazil. Cítil jsem, jak zvolna, ale neúprosně podléhám náporu jeho

fantastických, a přece podmanivých bludů. Neblahou moc těchto pocitů jsem okusil zejména v

noci sedmého nebo osmého dne po uložení lady Madeline do podzemní hrobky. Ulehl jsem, ale

spánek nepřicházel –

míjela hodina za hodinou. Snažil jsem se rozumem překonat nervozitu, která mne

sužovala. Pokoušel jsem sama sebe přesvědčit, že mnohé z toho, a snad vše, co na mne tak

ošklivě doléhá, se dá vysvětlit ponurým zařízením pokoje – tmavými, potrhanými závěsy, které vzdouvány poryvy vzmáhající se bouře nepokojně se třepotaly po stěnách a protivně šelestily kolem ozdob mého lože. Avšak marně

jsem se namáhal. Celé mé tělo se neovladatelně roztráslo a posléze mi zavalila srdce můra

nepochopitelné tísně. Když jsem ji
přece jen s námahou zaplašil, zvedl
jsem se na polštáři, a zíraje úporně
do černé tmy pokoje, naslouchal
jsem

– nevím proč, snad puzen náhlým
vnuknutím – jakýmsi hlubokým,
neurčitým zvukům,

které se ozývaly v dlouhých
intervalech, kdy bouře utichala –
bůhví odkud. Přemožen

nevysvětlitelným, avšak
nesnesitelným pocitem strachu,

naházel jsem na sebe chvatně šaty (již jsem věděl, že té noci neusnu) a snažil jsem se vytrhnout z žalostného stavu, do něhož jsem upadl, tím, že jsem rychle přecházel po místnosti.

Sotva jsem tak několikrát přešel, upoutaly mou pozornost lehké kroky na sousedním

schodišti. Ihned jsem poznal, že je to Usher. Vzápětí také lehounce zaklepal na dveře a vstoupil s lampou v ruce. Jako obvykle měl tvář křídově

bílou – ale oči mu teď navíc zářily
jakousi šílenou rozjařeností; celé
jeho chování

prozrazovalo potlačovanou hysterii.
Jeho vzhled mne sice děsil, ale
všechno bylo lepší než

samota, jíž jsem tak dlouho trpěl – a
proto jsem jeho společnost uvítal s
úlevou.

„A tys to neviděl?“ řekl náhle, když
se předtím kolem sebe mlčky
rozhlížel, „tak tys to

neviděl? Ale počkej, však to uvidíš!“

S těmito slovy zastínil opatrně

lampu, přistoupil chvatně k jednomu
z oken a otevřel je dokořán vstříc
bouři. Dravý van

vichřice nás bezmála srazil k zemi.

Byla to opravdu bouřlivá noc a
přitom děsivě krásná, v hrůze i kráse
fantasticky jedinečná. Smršť se
zřejmě

chystala propuknout v našem
sousedství, neboť vítr kolem nás co
chvíli prudce měnil

směr a mračna (doléhající až na samé věže) se jako živá divoce valila proti sobě – jak jsme i přes jejich nesmírnou hustotu mohli pozorovat –, ale přitom se vůbec nevzdalovala. Říkám, že jsme to i přes velikou hustotu mračen mohli pozorovat – a přece jsme nezahlédli ani měsíc, ani hvězdy, nikde se neukázal jediný zákmit blesku. Avšak spodní okraje obrovských nakupenin vzdušných par, stejně jako všechny předměty na zemi kolem nás, plály v nepřírodném světle bledě

světélkujícího, ale jasně viditelného
dýmného oparu, který se vznášel v
prostoru a zahaloval dům.

„Nesmíš – ne, na to se nesmíš
dívat!“ řekl jsem rozechvěně
Usherovi a odvedl jsem ho s

mírným nátlakem od okna k židli.
„Úkazy, kterých se děsíš, jsou jen
běžné elektrické výboje –

anebo je docela možné, že vznikají z
těch odporných miazmat močálů.
Pojď, zavřeme to okno;

vzduch je mrazivý a pro tvé zdraví

nebezpečný. Podívej, mám tu jednu z tvých oblíbených romancí. Budu číst, ty budeš

poslouchat, a tak nám ta strašná noc uběhne.“

Staříčká knížka, kterou jsem vytáhl, byl Šílený Trist od sira Launcelota Canninga, ale

nazval jsem ji Usherovou oblíbenou četbou spíše v smutném žertu než doopravdy; neboť po

pravdě, mohlo sotva něco z její

kostrbaté a nudné

rozvláčností zajímat přítele
vznešeného, vnímavého ducha. Byla
to však jediná

knížka, která byla zrovna po ruce, a
já jsem aspoň skrovně doufal, že
četba i takových

nesmyslných hloupostí rozptýlí
vzrušení, které zádušnivcem zmítalo
(vždyť v dějinách

duševních poruch je mnoho
podobných paradoxů). Kdybych byl
mohl soudit podle živého,

účastného výrazu, s jakým
naslouchal (nebo zdánlivě
naslouchal) slovům té báchorky, byl
bych mohl vskutku jásat nad
úspěchem svého
nápadu.

Došel jsem k známému místu
příběhu, kde hrdina knihy Ethelred
po marných pokusech

dostat se po dobrém do
poustevníkova příbytku chce se
vstupu domoci násilím. Líčí se to,

jak si snad vzpomínáte, těmito slovy:

„A Ethelred, od přírody zmužilý a
nyní po silném víně, jež vypil, ještě

silnější, nemařil více čas
vyjednáváním s poustevníkem, jenž
byl vskutku neústupný a

zlovolný, ale pocíťuje na plecích
déšť a obávaje se nadcházející

bouře, pozdvihl svůj palcát a
několika ranami vyrazil ve dveřích
otvor pro svou obrněnou

ruku; a poté, vniknuv dovnitř, rozbil,

rozerval a roztráštěl vše napadrt', takže lomoz a dutý praskot dřeva se rozléhal a šířil po celém lese.“

Když jsem skončil tuto větu, trhl jsem sebou a na okamžik přestal číst, neboť se mi zdálo

(třebaže jsem si hned řekl, že mne tak mate zjitřená obraznost), že odkudsi, z nějaké odlehlé části domu, mi k uším nejasně doléhá zvuk, který pro svou naprostou podobnost by mohl být ozvěnou (samozřejmě zdušenou a matnou) právě toho praskotu a lomozu, který

sir Launcelot tak důkladně vylíčil.
Byla to nepochybně jen náhodná
shoda, co mne tak zarazilo, neboť
uprostřed drnčení okenních rámů a
obvyklého hukotu a kvilu
rozpoutávající se bouře mohl mne
ten zvuk

sám stěží upoutat či znepokojit. Četl
jsem dál:

„Sotva však dobrý rek Ethelred
vstoupil, pojal ho hněv i úžas, neb tu
po zlovolném

poustevníkovi nespátril nejmenší

stopy; místo něho seděl před ním šupinatý, ohyzdný velikánský drak s ohnivým jazykem a střežil zlatý palác se stříbrnou podlahou. A na stěně visel tu štít z lesklé mosazi s tímto nápisem: Kdo vstoupil se, vítězem byl.

Kdo draka sklál, štít vydobyl.

A Ethelred, máchnuv palcátem, udeřil draka do hlavy; ten se před ním skácel a vydechl

naposled svůj otravný dech s řevem tak strašlivým a třesnutým, a k tomu

tak pronikavým, že si Ethelred před tím ohavným zvukem, jaký ještě nikdy nezaslechl, musil dlaněmi zacpat uši.“

Opět jsem náhle ustal, nyní opravdu s trapným úžasem – neboť v tomto okamžiku jsem

již nebyl na pochybách, že skutečně slyším (třebaže jsem nemohl určit směr, odkud to přicházelo) tichý a patrně vzdálený, ale ostrý, táhlý, prapodivný

skřípot a jek – přesně odpovídající

tomu, co ve mně vyvolal právě
vylíčený

nezemský skřek draka.

Při této druhé neuvěřitelné shodě
zaplavilo mne množství rozporných
pocitů, v nichž

převládaly údiv a krajní strach;
přesto jsem měl dost
duchapřítomnosti, abych sebemenší

poznámkou nerozjitřil citovou
rozervanost svého společníka. Vůbec
jsem si nebyl jist, zda také on
zaslechl ty zvuky, třebaže v

posledních několika minutách
změnil, pravda, podivně své

chování. Zprvu seděl proti mně, teď
však zvolna otáčel křeslo tak, že
posléze seděl čelem ke dveřím
pokoje; a tak jsem jen částečně mohl
pozorovat jeho tahy, i když mi
neuniklo, jak se mu chvějí rty, jako
by neslyšně cosi šeptal. Hlava mu
poklesla na hrud'; věděl jsem však,
že nespí, a to podle široce, strnule
otevřeného oka, které jsem zahlédl z
profilu. Této domněnce odporoval i
pohyb jeho těla – kolébal se totiž
lehounce ze strany na stranu;

nepřetržitě, jednotvárně se
pohupoval. Chvatně jsem vše přelétl
očima a vrátil se k vyprávění sira
Launcelota, které takto pokračovalo:

„A když rek ušel drakově
strašlivému hněvu, vzpomněl si na
mosazný štít i na jeho

čaromoc, kterou teď zlomil. I
odklidil zdechlinu z cesty a po
stříbrné

dlažbě zámku srdnatě zamířil k
místu, kde na stěně visel štít; ten
však nesečkal, až k němu hrdina

dojde, nýbrž s ohlušujícím,
strašlivým třeskem se sám zřítíl k
jeho nohám na stříbrnou podlahu.“

Sotva jsem vyslovil poslední slabiky,
uvědomil jsem si, že se kdesi
rozlehla zřetelná,

dunivá a kovově řinčivá, zřejmě však
ztlumená rána – jako by v tom
okamžiku skutečně dopadl těžký
kovový štít na stříbrnou podlahu.
Úplně vysílen jsem vyskočil, avšak
Usher se nerušeně, odměřeně kolébal
dál. Upřeně třeštil oči před sebe, po
celém těle ztuhlý jako kámen. Když

jsem mu však položil ruku na
rameno, celá jeho postava se otřásla;
rty se zachvěly matným úsměvem a
všiml jsem si, že cosi tiše, chvatně,
blekotavě šeptá, jako by nevnímal,
že jsem u něho. Naklonil jsem se až
k němu a posléze jsem pochopil
obludný dosah jeho slov.

„Není slyšet? Ale ano – já to slyším
a slyšel jsem to. Už dřív – dávno –
dávno –

už tolik minut, tolik hodin, tolik dní
už to slyším – ale neměl jsem
odvahu – já

ničema, já ubožák, ó běda mi! –
neměl jsem odvahu – odvahu
promluvit! Uložili jsme ji

do hroby živou! Neříkal jsem ti, že
mám příliš citlivé smysly? Ted' ti
říkám, že jsem ji slyšel, už když se
poprvé slabounce pohnula v dutině
rakve. Všecko jsem slyšel – už
dávno, tolik dní – a přece jsem neměl
odvahu – neměl jsem odvahu
promluvit! A ted' – dnes v noci –
Ethelred! – k

smíchu! On že vylomil v poustevně
dveře a drak že smrtelně chroptěl a

štít že řinčel! Nebyla to spíše její rakev, jak praskala? Nu, pověz?! Neskřípaly železné závěsy jejího žaláře, nebylo slyšet, jak se dobývá z měděného podsklepí? Ó, kam jen prchnout? Vždyť už

tu co nevidět bude! Což mi nechvátá vyčíst, jak jsem si s pohřbem pospíšil?

Neslyšel jsem snad její kroky na schodech? Cožpak nepoznávám ten těžký, děsivý

tlukot jejího srdce? Šílenče!“ Tu

Usher zběsile vyskočil a vyřázel každé slovo, jako by si

rval duši z těla: „Šílenče! Říkám ti, že v tomto okamžiku stojí přede dveřmi!“

A nadlidské vypětí, s kterým pronesl tuto větu, jako by v sobě tajilo moc zaklínadla –

zvolna se rozevřely bytelné ebenové vrátně obrovských, starodávných dveří, na které Usher

prstem ukazoval. Způsobil to náhlý průvan – ale tam za těmi dveřmi stála

opravdu vysoká,

zahalená postava lady Madeline
Usherové. Její

bílý rubáš byl zkrvácený a celé
vyzáblé tělo bylo poseto stopami po
urputném zápasu.

Vteřinu zůstala stát na prahu a jen se
chvěla a vrávorala – pak s tichým
sténavým vzlykem padla dovnitř,
padla na bratra, kterého v zběsilé a
ted' opravdu poslední smrtelné křeči
strhla na zem mrtvého – obět' hrůz,
které předvídal. Zděšeně jsem prchal

z pokoje – prchal jsem z domu. Když
jsem ujížděl po staré

hrázi, bouře dosud běsnila. Náhle
šlehlo přes cestu ohnivě světlo;
ohlédl jsem se; chtěl

jsem se podívat, odkud se vzala tak
neobyčejná záře, vždyt' za mnou byl
jen ohromný dům a jeho stín. To
měsíc tak zářil, zapadající, krvavě
rudý měsíc v úplňku – jasně prosvítal
trhlinou v domě, dříve sotva
rozeznatelnou, táhnoucí se klikatě od
střechy až k základům. Jak jsem na
ni upřeně hleděl, začala se rozsedlina

rychle šířit; vtom zadul mocný víchř
a do očí mi zableskl celý kotouč
měsíce – hlava se mi zatočila závratí,
když jsem viděl, jak se mohutné zdi
na kusy

rozpadají. Pak se ozval táhlý,
burácivý řev jako hlas tisícerych vod
– a hluboký, černý močál u mých
nohou se chmurně a teskně zavřel
nad troskami „Domu Usherů“.